

Eöry Vilma – Kiss Gábor – Kőhler Klára

Magyar értelmező alapszótár diákoknak

A leggyakoribb és legfontosabb 2000 magyar szó magyarázata példamondatokkal

Tinta Könyvkiadó, Budapest. 2019 (227 o.)

A hazai nyelvészeti szakkönyvkiadásra és a magyar egynyelvű szótárkiadásra szakosodott TINTA Könyvkiadó „TINTA-szótárak” sorozatának legújabb, 4. kötete, a *Magyar értelmező alapszótár. A leggyakoribb és legfontosabb 2000 magyar szó magyarázata példamondatokkal* (2019) szervesen illeszkedik abba a – magyar nyelv szókészletének sokszempontú leltározását, vizsgálatát és feldolgozását célul tűző, tiszteletre méltó és nagyszabású – vállalkozásba, amelyet a kiadó évek óta fontos küldetésének tekint.

Az „Előszó”-ból megtudhatjuk, hogy a szótárba elsősorban a mindennapi társalgásban legtöbbször előforduló szavak, a bennünket körülvevő világ tárgyainak nevei és a naponta végzett cselekvések megnevezései kerültek bele: nemcsak alapszavak, hanem jövevényszavak (pl. *málna, iskola, kereszt, alma, polgár*) és a szókincs legfiatalabb elemei, a legújabb kölcsönzések is (pl. *laptop, mobil, e-mail*) helyet kapnak benne. A szerkesztők hosszú és gondos mérlegelés után választották ki a 2000 szavas szókincs-minimumot. Ennek során felhasználták a TINTA Könyvkiadó „TOP 2000” szótársorozatának címszójegyzékeit, a Minya 2014-et és a Sárosi 1974-et, valamint számítógépes korpuszalapú magyar gyakorisági szólistákat is (érdekes lenne tudni, vajon milyen szempontok szerint tartoznak bele a 2000 szavas szókincsminimumba, pl. Az *ajak, alapul, alj, alvilág, báj, betyár* szavak).

A 2000 szavas címszólista elemeihez a szerzők jelentéseket, értelmezéseket (szá-
muk: 4584), példamondatokat (szá-
muk: 6834) és irodalmi idézeteket (szá-
muk: 55) rendeltek hozzá, amelyek nagyban megkönnyítik a szavak használati értékének megismerését. A szótár eredményes használatát egyszerű, stilizált fekete-fehér vonalas ábrák segítik. Vizualizált világunkban ezek az ábrák elsősorban a magyar mint idegen nyelvet tanulók szómemorizálását segítik nagyban. A jelentések hozzárendelésében elsősorban Eöry Vilmának a 2007-ben (ugyancsak a TINTA Könyvkiadó gondozásában) megjelent *Értelmező szótár+* című kézikönyve volt a szerkesztők segítségére.

A szótárt a szerkesztők diákszótárnak nevezik. Az olvasó arra is kíváncsi lenne, elsősorban milyen korú diákok (kisiskolások?, középiskolások? egyetemisták?) forgathatják haszonnal ezt a szótárt. Átlapozva a kötetet úgy tűnik, hogy célközönségnek elsősorban a magyar anyanyelvű kisiskolások tekinthetők, hiszen e szótár segítségével elsősorban az ő szókincsük bővíthető, az ő szóértésük pontosítható. A magyar anyanyelvű diákok feltehetően ismerik a szótár mind a 2000 címszavának alapjelentését. A szótár az anyanyelvi kompetencia elmélyítését és a tudatos anyanyelvhasználatot oly módon támogatja, hogy a címszavaknak a ritkább, gyakran átvitt értelmű (mellék)jelentéseit is rendre feltünteti és magyarázza, pl.

láb fn ~ak, ~at, ~a

1. Ember, állat járásra való végtagja. *A fodrászoknak gyakran visszeres a lábuk az álló munkától.*

2. Az alsó végtag bokán aluli része. *Töri a cipő a lábát.*
3. Tárgynak az az oszlopszerű része, amelyen áll. *Kiesett az asztal lába, asztalost kell hívni.
A zongora lábán gyakran görgő van, hogy könnyebb legyen arrébb vinni.*
4. Hegy, halom stb. alsó része. *Lent, a hegy lábánál áll a ház.*

tart ige ~ani

1. Nem engedi mozdulni, leesni. *Tartsd a létrát!*
2. Valamilyen irányba, helyzetbe emel, tol, fordít valamit. *Tartsd magasabbra a lámpát!
Kicsit ferdén tartja a vállát.*
3. Eléri, hogy valamilyen állapotban legyen vagy maradjon. *Tartsd melegen a bébiételt!
Egész éjjel ébren tartott a szomszédból jövő lárma.*
4. (Állatot) birtokol és gondoz. *Lovakat és kutyákat is tart.*
5. Valamilyen cselekvést, teendőt végez, illetve megrendez valamit. *Házkutatást tartott nála a rendőrség. Gyűlést tartott a szövetség. Nagy lakodalmat tartottak.*
6. Valamennyi ideig folyik, illetve nem szűnik meg lenni. *Meddig tart még az értekezlet?
A szén egész télen át tartott.*

A magyar anyanyelvű tanulókon kívül haszonnal forgathatják az alapszótárt a magyart idegen nyelvként tanuló diákok is, hiszen a szótár szókincse (többé-kevésbé) lehetővé teszi számukra a mindennapi magyar nyelvű társalgásba való bekapcsolódásukat.

A szótár felépítése hasonló a TINTA Könyvkiadó által korábban megjelentetett szótárakéhoz. A szócikkek ábécé-rendben követik egymást. A gyorsabb tájékozódást, a keresett szavak könnyű megtalálását a lapszálon szereplő aktuális betű kiemelése, és az élőfejben a páros számú (azaz a bal) oldalon lévő legelső címszóra, míg a páratlan számú (azaz a jobb) oldalon az utolsó címszóra történő utalás segíti. Minden oldalon két hasáb szerepel, és szinte minden oldalra jut egy-két kis ábra is, amely a kisiskolás felhasználók számára különösen fontos: lazábbá teszi a betűtengert, barátságosabbá, szellősebbé teszi az oldalakat.

A szócikkek felépítése a következő: a címszavak félkövér betűvel vannak szedve. A szavak után közvetlenül található a legszükségesebb grammatikai információk. Főnevek esetén az egyes számú mellett a többes számú forma, a tárgyaset és az E/3. személyű birtokos személyjeles szóalak van feltüntetve. Az összetett főnevek ugyanazon szóalakjai azonban hiányoznak (előfordul, hogy a hiányzó szóalakok az utótagokat értelmező önálló szócikkekben szerepelnek, de ebben nincs következetesség, pl. Az ásványvíz, autópálya, baleset, bankjegy, barátnő releváns szóalakjai hiányoznak, ám a bevásárlóközpont, buszmegálló szócikkekben megvannak).

A magyarban (elvileg) minden főnévből létrehozható többes számú alak, ám vannak főnevek, amelyeket főként egyes számban használunk (pl. *bátorság, bors, függetlenség, politika*) – ilyen esetben érdemes lenne jelölni, hogy főnév ún. *singulare tantum* („csak sg.”), tehát a többes számú forma általában nem használatos, illetőleg az is érdekes lehet, hogy az anyagnevek esetén (pl. *benzin, bors*) a többes szám fajtára utal, pl. *borsok* ’különféle (fekete, fehér, tarka stb.) borsok’, *benzinek* ’különféle

oktánszámú benzinfajták'). Az ún. plurale tantumok („csak pl.”) a magyarban meglehetősen periférikus helyzetben vannak: a magyar szókincsnek csak töredékét alkotják, a velük jelzett szemanétikai mezők nem töltenek be jelentős szerepet a nyelvhasználatban, és legtöbbször meglehetősen ritkán is fordulnak elő: nem csodálkozom, hogy ezek az alapszótárban nem kaptak helyet (pl. *hozzávalók, léptek, mézeshetek, történtek*).

Melléknevek esetén a tárgyragos forma megadása szükségtelen, tudniillik a tárgyrag (-t) tipikus főnévi rag, ha melléknévhez járul, akkor ott szófajváltás történik, pl. *Szép* (melléknév) *cipőt vettem* → *Szépet* (főnév) *vettem*. A melléknév releváns szóalakjai tehát a többes számú forma és a határozóragos alak, pl. *szép-ek, szép-en*.

Igék esetén nemcsak a főnévi igenévi forma megadása lenne kívánatos, hanem a múlt időé és a felszólító módé is, pl. *alsz/ik: alud-ni, alud-t, alud-j*.

Különösen a magyart idegen nyelvként tanulók számára lenne hasznos, ha az igéket tárgyaló szócikkek részletesebben tüntetnék fel a vonzatokat, hiszen a megfelelő vonzat ismerete nélkül nem lehet az igéket helyesen használni a mondatokban, pl.

áll vki, pl. A kislány már áll,

áll vhol, pl. sorban áll,

áll vhová, pl. munkába áll,

áll vmiből, pl. A könyv hat fejezetből áll,

áll vkin vmi, pl. rajtad áll a sorsod,

áll vmi vkin vhogyan, pl. ez a ruha nagyon jól áll Marikán,

áll vmit, pl. állja a szavát, kiállja a próbát,

áll vminek, pl. katonának áll.

Talán ez is rávilágít a magyar szótárirodalomnak arra a fájó/szomorú hiányosságára, hogy nincs közkézen forgó, praktikus szemléletű magyar vonzatszótár. Ha egy ige mellett többféle vonzat is előfordul többé-kevésbé azonos jelentésben (pl. *álmodik vmit / vkiről / vkivel* vagy *hasonlít vkire / vkihez, néz vkit / vkire*), akkor ezeket a vonzatokat is szükséges lenne bemutatni.

A fogalomszókon kívül viszonyzó (névutó, segédige, igekötő, névelő, tagadószó, partikula, kötőszó) is szerepelnek a szótárban, amelyek jelentése nehezen definiálható kontextus nélkül. A partikulák (pl. *akár, túl*) fontos szerepet töltenek be a társalgásban, de funkciójukat mindig a szövegkörnyezetben nyerik el, vagy az *a* valóban határozott névelő, de ebből az információból semmit nem tud meg az olvasó a határozott névelők használati szabályairól.

Az alakváltozatok feltüntetése dicséretes és hasznos (pl. *bent ~ benn, felett ~ fölött, szög ~ szeg*), a beszédben ezek szabadon felcserélhetők egymással. Az *igyekezik ~ igyekszik* azonban nem ugyanolyan alakváltozatai egymásnak, mint az előzőek, ezek ugyanis tövváltozatok (*igyekez-* ~ *igyeksz-*), amelyek nem cserélhetők fel szabadon, pl. A főnévi igenévi forma, a felszólító módú alakok vagy a múlt idejű formák kizárólag a -z-s tövű változathoz jönnek létre, az -sz-es töből pedig a jelen idejű formák.

A szótárban előforduló hiányosságok, esetleges pontatlanságok, következtetések egy esetleges következő kiadásban könnyen korrigálhatók lesznek. Mindezek ellenére a TINTA-szótár sorozat újabb értékes kiadvánnyal gazdagodott. A *Magyar*

Értelmező alapszótár jól illeszkedik a TINTA Könyvkiadó kiváló szótárainak (hosszú) sorába, és jól használható tananyagot kínál célközönségének.

H. Varga Márta

Irodalom

- Eőry Vilma (főszerk.) 2007. *Értelmező szótár+*. TINTA Könyvkiadó, Budapest.
- Minya Károly 2014. *Új szavak II. Nyelvünk 800 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal*. TINTA Könyvkiadó, Budapest.
- Sárosi Károly 1974. *A magyar nyelv alapszótára*. Tartományi Könyvkiadó Intézet, Újvidék.